

Nadenken over groeperingsvormen in de les

Hanneke Stasse, lerarenopleider vo/bve

Domein Onderwijs en Opvoeding, Hogeschool van Amsterdam

Met dank aan Hans Bulthuis, Tineke Bunnik, Jacqueline Kusters en Liz Dale

Februari 2011

Verlegenheidsituatie

Een supersnelle en geenszins wetenschappelijk aanvaardbare inventarisatie bij collega-lerarenopleiders op de gang leert dat ongeveer één op de drie docenten heel bewust volgens een aantal criteria zelf groepjes in de klas indeelt wanneer er voor een opdracht moet worden samengewerkt.

In gesprekken geven weer andere docenten te kennen eigenlijk weinig handvaten te hebben om bewuster met groepsvorming om te gaan. De praktijk is dat studenten in geval van groepswork meestal zelf kiezen bij wie ze gaan zitten. Het automatisme wat dan optreedt is dat studenten vriendengroepjes formeren, die vaak homogeen zijn (bijvoorbeeld wat betreft niveau, taalachtergrond, opleiding, etniciteit of sekse). Ook als de docent bepaalt dat leerlingen zelf kiezen oefent hij/zij invloed uit op de samenstelling van de groepen. Bij vrije keuze blijven er immers altijd leerlingen over die om negatieve redenen bij elkaar in de groep gaan zitten.

Inleiding

In dit stuk houden we een pleidooi voor het *bewust* hanteren van groeperingsvormen door docenten. We doen dit vanuit het oogpunt van didactiek en vanuit het principe van de dubbele bodem: afhankelijk van het leerdoel en in combinatie met de taak kiest de docent een bepaalde groeperingsvorm. Soms past een indeling naar niveau of naar interesse: je wilt dat leerlingen met en van elkaar leren. Dan weer is het opportuun een groep zo te formeren dat diverse vaardigheden gegarandeerd aanwezig zijn in de groep.

Hieronder vatten we eerst samen wat er in de literatuur in het algemeen bekend is over groeperingsvormen in het onderwijs. Daarna inventariseren we alternatieve manieren om groepjes te vormen, waarbij de regie bij de docent ligt.

Niveaugroepen

In de literatuur (R. van den Berg & R. B. Vandenberghe, 2005, *Succesvol leiding geven aan onderwijsinnovaties*) komt het onderwerp groeperingsvormen in de klas vooral ter sprake waar het gaat over homogene of heterogene groepjes wat betreft niveau.

Conclusie van de auteurs voor het VO onderwijs is dat het groeperen van leerlingen in homogene niveaugroepen geen bewezen waarde heeft voor de goede, middelmatige of zwakke leerling.

Toch zijn er wel enige argumenten voor een homogene groeperingsvorm te noemen:

- verbetering van leerprestaties omdat de heterogeniteit van een klas dat in de weg zou staan

- leraren kunnen zo beter op niveau coachen en hebben meer aandacht voor de zwakkere leerlingen
- zwakke leerlingen worden beschermd tegen de concurrentie met de meer begaafde leerlingen en de goede leerlingen worden gestimuleerd harder te werken.

Er zijn ook argumenten tegen altijd homogene groepen:

- zwakke leerlingen worden de stimulans onthouden die meer begaafde klasgenoten zouden kunnen geven
- in de lagere homogene groepen leidt dit tot een lager tempo en minder kwaliteit van de instructie en ook tot motivatieverlies;

Op basis van onderzoeken naar de effecten van verschillende groepeeringsvormen kunnen er conclusies getrokken worden:

1. leerlingen zouden hun schooltijd in heterogene klassen moeten doorbrengen waarmee zij zich kunnen identificeren, tenzij reductie van heterogeniteit een duidelijk positief effect heeft op de leerprestaties.
2. het gebruik van homogene groepen dient zo flexibel mogelijk te zijn zodat er snel veranderingen kunnen worden aangebracht.

Ebbens e.a. (2005) geven in hun praktijkboek Samenwerkend leren ook enkele heldere aanwijzingen waar het gaat om groeperen. Zij stellen dat het belangrijk is dat de docent vooraf goed weet voor welke groepeeringsvorm hij kiest en op grond waarvan hij die keuze maakt. Hierbij sluiten zij aan bij P.Ginis (2002)¹, die stelt dat de docent zich altijd moet afvragen:

- Welk type groep sluit het beste aan bij de opdracht?
- Welke groepeeringsvorm sluit het best aan bij de fase waarin de klas zich bevindt?
- Welke type groep zal sociaal stimulerend zijn?
- Welke vorm hebben we een tijd niet gebruikt?

Er zijn volgens Ebbens c.s. drie manieren om te groeperen:

1. Informele groepen

Het groeperen van informele groepen maakt dat leerlingen snel kunnen samenwerken en sluit aan bij klassikaal lesgeven. De leerlingen zitten in groepjes van ongeveer 3 personen en deze groepjes blijven niet lang bestaan. De sleutelbegrippen zijn: wederzijdse afhankelijkheid, individuele aanspreekbaarheid en directe interactie.

2. Taakgroepen

De docent stelt een groep gedurende langere tijd vast of de indeling gebeurt in overleg met de docent. De groep blijft bestaan totdat de taak is afgerond. Dat kan enkele lessen tot enkele weken duren. Aandacht voor de ontwikkeling van sociale vaardigheden is wel meteen noodzakelijk.

---

¹ Ginis (2002) onderscheidt acht groepstypen: de bewust willekeurige groep, vriendschapsgroepjes, interessegroepjes, vaardighedengroepjes, gemengde vaardighedengroepjes, leerstijlengroepjes, steungroepjes en niveaugroepen.

3. Vaste groepen: basisgroepen

In deze opzet kiest de docent voor samenwerking als het sturende principe binnen de klas. Deze basisgroep is heterogeen van samenstelling (niveau, geslacht, sociale afkomst, etniciteit). Wanneer het functioneel is voor de opdracht kunnen er af en toe ook kleinere groepjes (informeel of taakgericht) geformeerd worden. In de basisgroep worden de sociale vaardigheden ontwikkeld.

Homogeen of heterogeen groeperen

De docent kan kiezen voor het samenstellen van homogene of juist meer heterogene groepen. De argumenten daarachter zijn belangrijk. Bij **homogene groepen** worden leerlingen op een identiek kenmerk (b.v. geslacht, niveau, leerstijl, vriendschap) bij elkaar gezet. Dit gebeurt vaak wanneer de leerlingen zelf mogen kiezen. Voordeel is dat bepaalde leerlingen in een groep meer steun aan elkaar hebben, het nadeel dat er meer afleiding kan zijn, maar ook dat sociaal sterke leerlingen in het voordeel zijn.

Bij **heterogene groepen** wordt er bewust gegroepeerd op grond van verschillen vanuit het principe dat de sterkere de zwakkere moet helpen, of dat jongens en meisjes moeten leren samenwerken of dat er meer begrip ontstaat in geval van heterogeen groeperen op grond van etniciteit. De leerlingen zijn evenwichtiger over de groepen verdeeld.

Onderzoek wijst bovendien uit dat er in een groep verschillen moeten zitten om de groep effectief aan het leren te krijgen. Een nadeel is dat er in de groepen leerlingen zitten die anders niet voor elkaar gekozen zouden hebben. Dat vraagt om meer begeleiding van de docent en aandacht voor sociale vaardigheden en groepsprocessen. In de praktijk van alledag passen docenten **tussenvormen van groeperen** toe: tweetallen kunnen een vorm van homogeen samenwerken zijn die weinig rumoer veroorzaakt en wel steun biedt in het leerproces. Dit is ook geschikt wanneer er nog te weinig veiligheid is voor het echt werken in heterogene groepen.

Er gelden bij groepswerken 2 regels:

1. heterogeen groeperen is meestal functioneel wanneer er gewerkt wordt met basisstof. Homogeen functioneren bij keuzestof, want daar moeten leerlingen juist samenwerken die dezelfde belangstelling, leerstijl of gelijk niveau hebben.
2. Het is belangrijk groepen regelmatig van samenstelling te laten wisselen in afwisseling met alleen werken.

In het werkmateriaal Activerende didactiek, samenwerkend leren van het CPS-VO is een handzaam overzicht te vinden:

Heterogeen	Geschikt voor:	voordeel
Naar niveau	Moeilijke en nieuwe materie, Interactie tussen leerlingen met verschillend niveau	Leerlingen leren met elkaar en van elkaar; ze leren hardop en leren iets uit te leggen
Naar waarden	Eigen standpunt leren	Leren argumenteren en

	verwoorden en begrip voor andere standpunten	anderen respecteren
Naar achtergrond	Kennismaking en begrip kweken	Leren samenwerken met verschillende culturen
Naar leerstijl	Effectief en efficiënt aan probleemoplossing werken	Gebruik maken van verschillen, elkaar aanvullen, leren samenwerken
Naar sociale vaardigheden	Moeilijke klassen	Leerlingen leren elkaar sociale vaardigheden, leerlingen zijn rolvoorbeeld voor elkaar. Drukke leerlingen verspreiden zich over de groepen.
Naar sekse		Leerlingen werken vaak rustiger, leren samenwerken met verschillende seksen.

Homogeen	Geschikt voor:	Voordeel:
Naar moedertaal	Moeilijke stof	Leerlingen leren moeilijke stof eerst in eigen taal, leggen elkaar uit.
Naar niveau	variatie	Goede leerlingen bij elkaar: werkt stimulerend en uitdagend. Zwakke leerlingen bij elkaar: meer kans om lesgeefrol en leiderschapsrol te oefenen, veiligheid.
Naar interesse	Projecten, met name aan het begin van het jaar	Veiligheid van eigen keuze

Willekeurig	Geschikt voor	voordeel
	variatie	interactie

De multidimensionele klas

Deskundige bij uitstek op het gebied van samenwerkend leren Elisabeth Cohen (2004) vraagt aandacht voor sociale processen rondom identiteit en studiesucces. In schoolklassen spelen verschillende potentiële status kenmerken, zoals etnische herkomst, sociale klasse, taalvaardigheid en sekse. De status van de leerlingen bepaalt voor een belangrijk deel de schoolprestaties. Op voorhand is niet duidelijk welke statuskenmerken domineren in een klas. Cohen heeft een sterk verband gevonden tussen de manier waarop docenten hun klas organiseren en hun leerlingen beoordelen, en de mate waarin status een rol speelt in de klas. In de multidimensionele klas is er gevarieerd lesmateriaal en worden verschillende methoden gebruikt. Leerlingen zijn autonoom, doen ook individuele taken, er worden verschillende groepjes samengesteld, en de beoordeling vindt plaats op verschillende dimensies. De docent moet de (lage)status van een leerling herkennen, op zoek gaan naar relevante intellectuele bijdragen en die zo concreet mogelijk zichtbaar maken in de klas, zodat de status van desbetreffende leerling verhoogd wordt. Daarnaast straalt de docent uit dat leerlingen verschillen in waar ze goed in zijn. Dit valt onder: stimuleren van divers talent.

Good practices

Vakdidactiek Engels

Bij vakdidactiek van de HvA-opleiding Engels is de groeperingsvorm afhankelijk van het doel van de opdracht. Als het gaat over emotionele onderwerpen dan mogen de studenten zelf kiezen met wie ze in een groepje willen zitten. Soms is het zinvol om native speakers met non native speakers te combineren. In de context van de stages is het bij sommige opdrachten handig om een Nederlandse student in ieder groepje te hebben omdat deze bekend is met het Nederlandse onderwijssysteem en onderwijscultuur. Bij weer een andere opdracht worden studenten naar type stageschool (vmbo, mbo, havo) gegroepeerd. Bij de les over meervoudige intelligenties bespreken studenten met eenzelfde leerstijl de opdrachten die bij dit onderwerp horen.

Gemengde groepen bij Algemene BeroepsVoorbereiding

De ervaring in de ABV groepen waar studenten van diverse opleidingen gemengd zitten leert dat studenten deze afwisseling op prijs stellen. Ze ontmoeten op deze manier nieuwe mensen en doorbreken de sleur van iedere dag. Ook daar zie je dat de studenten met dezelfde vakachtergrond in eerste instantie bij elkaar gaan zitten en dat als er groepjes geformeerd moeten worden de studenten van een vak elkaar toch weer treffen, tenzij de docent bepaalt wie met wie moet zitten. Zo is het bij sommige lessen van Cultuur en Communicatie in de Klas opportuun dat de studenten de ene keer met dezelfde vakachtergrond bij elkaar zitten, dan weer juist zo gemengd mogelijk om kennis te nemen van de vaktaal van de diverse vakken.

Is het doel om studenten zo snel mogelijk met verschillende studenten te laten kennismaken, dan is de opdracht te gaan zitten in een groepje waar je zo min mogelijk

mensen van kent effectief. Bij een nieuwe groep kunnen de studenten bijhouden met wie ze al gewerkt hebben en met wie nog niet.

Manieren om willekeurig te groeperen

Heterogene groepen kunnen geformeerd worden volgens het toeval. Het keuzecriterium kan dan iets toevalligs zijn:

1. geboortemaand, kleur van trui of sokken;
2. knip een aantal kaarten (bv. de gratis boomerangkaarten) in 4 a 5 stukjes. Deel de stukjes at random uit. Opdracht: zoek de stukjes die bij jouw stukje horen (maak de afbeelding compleet). Een afbeelding = een groepje.
3. Ga op lengte staan in een rij. Dan aftellen: $1/4 = 1$ groepje.
4. Iedereen bij binnenkomst een gekleurd papiertje geven. Later melden: 1 kleur = 1 groepje.
5. Op papieren die eerder (in andere lesfase die nog niets met de groepsopdracht te maken heeft) zijn uitgedeeld, heeft de docent een mini post-it (reepjes van 0,5 cm) in bepaalde kleur geplakt of iets getekend of geschreven (driehoekje, cirkel, letter). Dezelfde signalen vormen 1 groep.
6. Nummern (alle nrs. 1= groep, alle nrs. 2 = groep....etc.)

SAMENVATTING

Wat er nu gebeurt is dat veel docenten niet nadenken over groepeeringsvormen en het aan studenten overlaten groepjes te vormen als er samengewerkt moet worden. Het automatisme wat dan optreedt is dat studenten vriendengroepjes formeren, die vaak homogeen zijn, bijvoorbeeld wat betreft etniciteit.

In dit stuk houden we een pleidooi voor het bewust hanteren van groepeeringsvormen door docenten, niet vanuit het oogpunt van etnische scheidslijnen (dat is een bijeffect), maar juist omdat het simpelweg didactisch beter is: afhankelijk van het leerdoel en de taak kiest de docent een bepaalde groepeeringsvorm. Soms past een indeling naar niveau of naar interesse: je wilt dat leerlingen van elkaar leren (en dit heeft (meestal) niets met etniciteit te maken). Als een docent dit goed doet, komt het probleem van etnische scheidslijnen in subgroepen helemaal niet voor.

Conclusie: Denk na over hoe, waartoe en waarom je de groepen samenstelt en wissel regelmatig van groepssamenstelling. Groepssamenstelling is afhankelijk van het (leer-)doel. Stimuleer dat leerlingen van elkaar leren. Stel je groepen zó samen dat je gebruik maakt van de aanwezige diversiteit op alle mogelijke gebieden.

Literatuur:

Van den Berg, R& Vandenberghe, R.B. (2005). *Succesvol leiding geven aan onderwijsinnovaties*, Kluwer.

Cohen, E.G.& Lotan, R.A. (2004). *Equity in heterogeneous classrooms*. In Banks and Banks (Eds) *Handbook of research on Multicultural Education*, pp 736-753. San Francisco: Jossey-Bass.

Ebbens, S. (2005). *Samenwerkend leren*, Noordhoff uitgevers.

Ginnis, P. (2002). *The Teachers's Toolkit*, Crown House Publishing.

Severiens, S. (2010). *Divers talent in de klas*, Risbo, Erasmus Universiteit Rotterdam.

